

A magyar külkereskedelem a rendszerváltozást követően

Nagy Zsuzsanna

DE ATC AVK Vidékfejlesztési és Agrárgazdaságtani Tanszék
4032 Debrecen, Böszörményi út 138.
nagyzs@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarország külkereskedelmi forgalma sok változáson ment keresztül a rendszerváltás óta. Számos tényező szerepet játszott ebben a változásban. Hatással volt rá a KGST összeomlása, a világgazdasági folyamatok alakulása, a WTO-megállapodás figyelembevétele, a Társulási Szerződés és a CEFTA létrejötte, valamint az Európai Unióhoz való csatlakozás. A rendszerváltást követően gyorsan kellett reagálni az eseményekre: új piacok szerzése volt az egyik legfőbb cél. Hazánk teljes külkereskedelmi egyenlege negatív, azonban a csatlakozást követően csökkent a deficit. Az élelmiszer-gazdasági külkereskedelem évtizedek óta pozitív egyenleget produkál. Ez az egyenleg azonban a kilencvenes évek második felétől csökkenő tendenciát mutatott, ami 2004 után drasztikus mértékűt öltött annak ellenére, hogy nő az agrárkivitel, ugyanis az agrárimportunk még dinamikusabban növekszik.

A hazánkkal együtt csatlakozó visegrádi országok agrárbehozatalunkból egyre nagyobb részt hasítanak ki, különösen Lengyelország agrárexportjának felfutása számottevő. Partnerországaink export-import tekintetében stabilak, főleg a régi tagországokból kerülnek ki. Szükség lenne újabb piacokra, hisz igen erősen Európa-centrikus hazánk.

Magyarország külkereskedelmi helyzetét nagymértékben befolyásolja az, hogyan alakul a Közös Agrárpolitika jövője, illetve mit hoz a WTO Dohai Fordulója (agrár vámok csökkentése, exporttámogatási rendszer megszüntetése, stb.)

Hazánk úgy maradhat versenyben, ha fokozza versenyképességét, javítja a termékek minőségét, fejlesztést hajt végre a logisztika és a marketing területén.

Kulcsszavak: magyar külkereskedelem, agrárexport, agrárimport

Keywords: foreign trade of Hungary, agricultural export, agricultural import

SUMMARY

Hungary's total foreign trade has changed a lot since the change of regime. Several factors played a role in this process. The collapse of COMECON, set of the world economy, WTO-agreement, Agreement of Accession and CEFTA-agreement and accession to the EU affected this situation. After the change of regime Hungary had to react rapidly to these new events: one of the most goals was to find new markets. Hungary's total foreign trade balance is negative but this deficit has declined after EU-accession. The foreign trade in agriculture has realised positive balance for a long time. This balance is declining after 2004, in spite of that the agricultural export grows, but the import grows more dynamically.

Share of the Visegrad countries – join at the same time to the European Union as Hungary – from Hungarian agriculture exports gets higher, especially in the case of Poland.

Hungary's trading partners of exports and imports are stabile and they come from old Member States. One hand is positive, but the other hand is not acceptable. It is important to get markets, because we strongly depend on Europe.

The situation of Hungary's external trade is determined by the future of CAP and WTO Doha Round (reducing of agricultural customs, ceasing of export subvention system and etc.).

Hungary can keep in competition, if it extends its competitiveness, diminishes of costs, and improves of quality, logistic and marketing.

BEVEZETÉS

Ebben a tanulmányban először az Európai Unió világkereskedelemben betöltött szerepét elemzem röviden, valamint részletes bemutatásra kerül Magyarország külkereskedelmi termékforgalmának alakulása. Két időszakra bontva elemzem a folyamatot: a rendszerváltástól 2003-ig, majd az uniós csatlakozástól (2004) napjainkig. Külön kitérek az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmére. Elemzésre kerül a piaci szerkezetváltás és annak okai, továbbá, hogy mely termékek szerepelnek az agrárexportban és- importban, valamint hogyan alakul a külkereskedelmi kapcsolatunk az EU-15-vel és az újonnan csatlakozott tagországokkal.

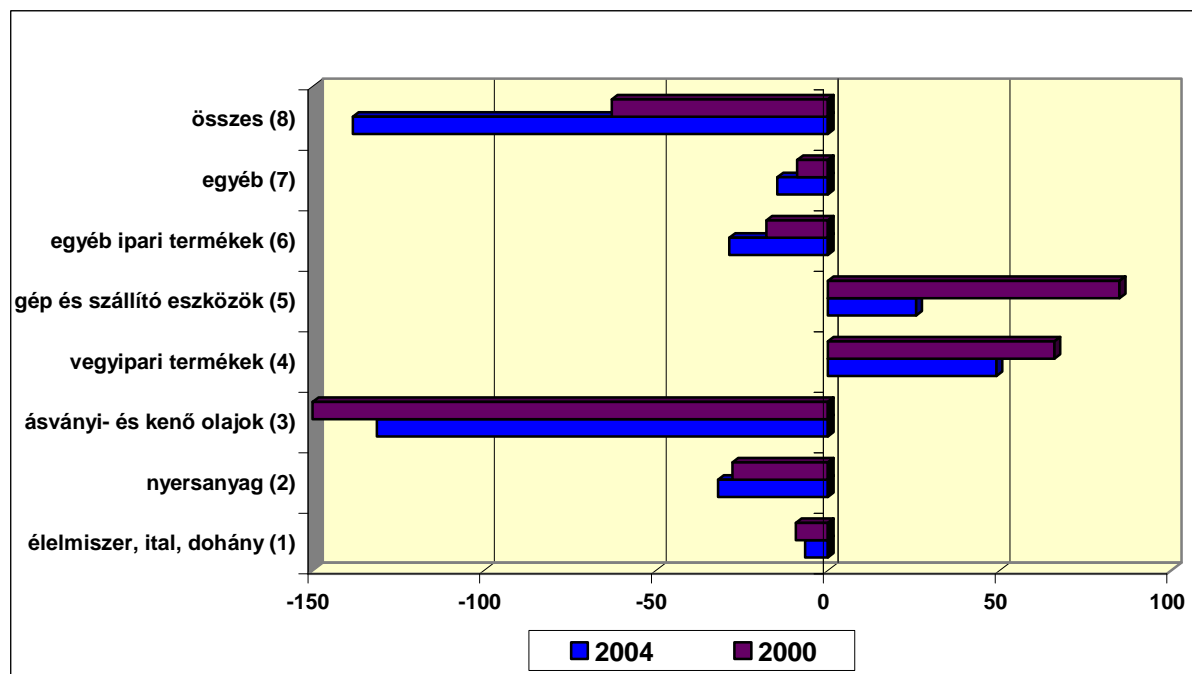
AZ EURÓPAI UNIÓ HELYE A VILÁGKERESKEDELEMBEN

Az Európai Unió a világkereskedelemben igen aktívan részt vesz. A teljes világkereskedelmi export mintegy 20%-át az Unió bonyolítja (2004-es adatok alapján), szorosan mögötte jön az Egyesült Államok; az Unió az import esetében is az egyik legnagyobb importőr, azonban itt az USA áll az első helyen a maga 22%-os arányával. (Internet 2)

Az Európai Unióban az áruk és szolgáltatások exportjának aránya a GDP-hez viszonyítva igen jelentős és fokozatosan nő. 1990-ben az exportteljesítmény a GDP 26%-át tette ki, ez az érték 2002-re elérte a GDP 35%-át. Az Európai Unió külkereskedelmi áruforgalmát két megközelítésben vizsgálja a tanulmány: egyrészt az uniós országokkal és az Unión kívüli európai országokkal lebonyolított forgalmat együttesen veszi figyelembe (extra EU), másrészt csak az Unió tagországai között lebonyolódó forgalmat veszi figyelembe (intra-EU).

Az extra EU-25 teljes külkereskedelmi egyenlege 2000-ben és 2004-ben egyaránt negatív volt, még pedig növekvő mértékben. Pozitív szaldóval zárt mindkét évben a gépek és szállítóeszközök, valamint a vegyipari termékek csoportja. Legnagyobb deficit az ásványi és kenőanyagok esetében tapasztalható, az erős orosz olaj- és földgáz-függőség miatt. Az élelmiszerek, italok, dohány termékcsoport esetében szintén negatív az egyenleg, de sokkal kisebb az értéke, mint a többi termékcsoport esetében (1. ábra).

1. ábra: Az extra EU-25 teljes kereskedelmi egyenlege termékcsoportonként, 1000 millió euró

Forrás: Internet 1

Figure 1: Total trade balance of extra EU-25 by commodity groups, 1000 million EUR

Food, beverages and tobacco(1), raw material(2), lubricants(3), chemical products(4), machinery and transport equipment(5), other manufactured products(6), other(7), total(8)

Source: Internet 1

Az Európai Unió legfőbb kereskedelmi partnere az USA, mely igen magas arányt képvisel mind az exportban, mind az importban. Az európai országok közül Svájc, Oroszország és Norvégia emelkedik ki. Kína 2004-re export terén elérte az 5%-os részesedést, importban pedig valamivel nagyobb részesedést realizálhatott, 13%-ot. (1. táblázat)

1. táblázat

Az Európai Unió főbb kereskedelmi partnerei 2004-ben

Export (1)	Részarány, % (2)	Import (3)	Részarány, % (4)
USA (5)	24,2	USA (5)	17,1
Svájc (6)	7,7	Kína (Hongkong nélkül) (7)	13,8
Kína (Hongkong nélkül) (7)	5,0	Oroszország (8)	8,7
Oroszország (8)	4,7	Japán (9)	8,0
Japán (9)	4,5	Svájc (6)	6,7
Törökország (10)	3,9	Norvégia (12)	6,1
Egyéb (11)	50,0	Egyéb (11)	39,6

Forrás: Internet 1

Table 1: The EU main trading partners in 2004

Exports(1), share(2), imports(3), share(4), USA(5), Switzerland(6), China(excluding Hong-Kong) (7), Russia(8), Japan(9), Turkey(10), Other(11), Norway(12)

Source: Internet 1

Az Európai Unió agrár-külkereskedelme

Az EU teljes külkereskedelmének vizsgálata után részletesebb elemzésre kerül az agrár-külkereskedelem. A következő 2. és 3. táblázat az Európai Unió agrár-külkereskedelmi termékforgalmát és annak egyenlegét mutatja 1995-2005 között. Látható, hogyan alakult az egyenleg az európai integrációs bővülésekkel egy időben. Az adatok a SITC Rev. 3. nomenklatúra alapján vannak feltüntetve. Ebben az esetben az élelmiszerek a 0, az italok és dohány az 1 kód alá tartoznak.

2. táblázat

Az élelmiszerek, italok, dohány termékforgalma 1995-2005 között

EXPORT (1)	1995	2000	2005	1995	2000	2005
	milliárd euró (2)			a teljes exportból való részesedése, % (3)		
EU-25		48	52,6		5,6	4,9
EU-15	39	49,9	56,9	6,8	5,3	4,9
EU-10		7,6	16		7,5	7,6
IMPORT (4)	1995	2000	2005	1995	2000	2005
	milliárd euró (5)			a teljes importból való részesedése, % (6)		
EU-25		54,6	62,3		5,5	5,3
EU-15	43,2	54,8	66,5	7,9	5,3	5,4
EU-10		8,9	15,7		7,2	7,5

Forrás: Internet 3

Table 2: Commodity pattern of food, beverages and tobacco between 1995 and 2005

Exports(1), million EUR(2), share of total exports(3), imports(4), million EUR(5), share of total imports(6)

Source: Internet 3

Az EU-15-ök agrárexport növekedési dinamikája alacsonyabb, mint az EU-10-eké. A 2004 májusában csatlakozott országok agrárexportja 2005-re megduplázódott 2000-hez képest. Azonban, ha az agrárexport arányát nézzük a teljes exporton belül, akkor ez az arány lényegében stagnál. Az agrárimport esetében is az újonnan csatlakozó országok behozatala duplázódott meg 2005-re, ami a teljes importon belül némi növekedést mutat.

3. táblázat

Az élelmiszerek, italok és dohány külkereskedelmi egyenlege, milliárd euró

EGYENLEG (1)	1995	2000	2005
EU-25		-6,6	-9,7
EU-15	-4,2	-4,9	-9,6
EU-10		-1,3	0,3

Forrás: Internet 3

Table 3: Balance of foreign trade in food, beverages and tobacco, billion EUR

Balance(1)

Source: Internet 3

Az agrár-külkereskedelmi egyenleg az EU-15 és EU-25 esetében egyaránt romlott. Érdeemes megjegyezni, hogy míg az EU-10 esetében 2000-ben még negatív volt az egyenleg, addig 2005-re sikerült pozitív egyenleggel zárniuk.

MAGYARORSZÁG TELJES KÜLKERESKEDELMI TERMÉKFORGALMA AZ 1990-ES ÉVEK UTÁN

A következő fejezet a teljes magyar külkereskedelmi termékforgalommal foglalkozik. Részletesebben kerül elemzésre, hogy a piacgazdaságra való áttérés milyen változásokat eredményezett a külkereskedelmi termékforgalomban, hogyan alakult a teljes külkereskedelmi egyenlegünk, milyen arányeltolódások zajlottak le az export és import esetében, hogyan alakult az egyes országsoportokkal külkereskedelmi egyenlegünk.

A volt szocialista országok – köztük Magyarország – jelentős átalakuláson mentek keresztül a kilencvenes években. Kereskedelmi kapcsolataik a KGST-vel megszűntek, és egyre inkább a piacgazdasággal rendelkező országokkal folytattak kereskedelmi tevékenységet. A vállalati szektor számára az átalakulás fő hatása egy versenyképesebb környezet megjelenése volt. A termelési és exporttámogatásokat felszámolták, a tőke és a valuta központi allokációját megszüntették, a külkereskedelmi döntéseket decentralizálták, a konvertibilitást

bizonyos fokig bevezették. A vállalatoknak kínálati szerkezetüket a jövedelmezőség alapján, nem pedig termelési tervek alapján kellett átalakítaniuk. (Kandogan 2006)

A magyar külkereskedelmi statisztika számbavételének alapvető változása (a vámstatisztikára való átállás, a rubelforgalom megszűnése) miatt igen nehéz megbízható adatokat találni. 1991-ben a KGST összeomlása, a hazai fogyasztás állami támogatásának megszűnése a magyar vállalatokat hirtelen és erőteljes piacváltásra kényszerítette. A külföldi működőtőke-beáramlás ugrásszerű növekedése is a kilencvenes évek első felére esett. A válságból való kilábalás a kereskedelmi mérleg hiányával párosult. A gazdasági nyitás, a rendszerváltás, az átalakulási válság, majd az abból való kilábalás meghatározta a következő évek fejlődési irányát. (Hamar, 2000a; 2000b)

Magyarországon a különböző statisztikai kiadványokban eltérő nomenklatúra alapján találunk külkereskedelemre vonatkozó adatokat. Az egyik alapértelmezést az ENSZ külkereskedelmi termékjegyzéke (Standard International Trade Classification, Rev. 3., SITC) alapján közlik. A SITC Rev. 3. nomenklatúra szerinti adatokat az EU Kombinált tételeinek (CN) megfeleltetésével állítják össze. (KSH, 2004c)

A másik alkalmazott nomenklatúrát a Vám-együttműködési Tanács 1983-ban fogadta el, az erre vonatkozó nemzetközi konvenció 1988. január 1-én lépett hatályba. A HS (Harmonised System) rendszer 6 számjegyen részletezett vám- és statisztikai nomenklatúra, amely a termékeket elsősorban alapanyaguk szerint rendezi. (KSH 2005d)

Jelen tanulmány mind a két nomenklatúrát használja, hogy bemutassa a magyar külkereskedelmi termékforgalom alakulását. Az adatok forrását a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által kiadott Statisztikai Évkönyvek és Külkereskedelmi Évkönyvek, az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) kiadványai és internetes honlapjáról letölthető anyagok, valamint egyéb internetes adatbázisok biztosítják. A rendelkezésre álló adatok általában forintban vannak feltüntetve, de a nemzetközi adatok euróban és/vagy dollárban közlik az adatokat.

A 4. táblázat a teljes magyar külkereskedelmi termékforgalmat mutatja be SITC bontásban. Jól látható, hogy teljes külkereskedelmi forgalmunk 1992-1999 között negatív eredményt produkált, ami 2,5-3 milliárd dollár érték között mozgott. Az élelmiszer, italok és dohány termékcsoporton kívül a zsiradékok (alacsony érték), gépek és szállítóeszközök (1999-től), valamint az egyéb feldolgozott termékek csoportja ért el pozitív egyenleget a vizsgált időszakban. (Kartali, 2000)

4. táblázat

A teljes magyar külkereskedelmi forgalom termékcsoportonként SITC bontásban 1992-1999 között, milliárd dollár

SITC (1)	Árufőcsoport (2)	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
0	Élelmiszer és élőállat (3)	1648	879	967	1554	1345	1414	1332	1092
1	Ital és dohány (4)	78	129	122	227	225	158	132	53
2	Nyersanyagok (5)	151	139	78	-17	-5	-50	-110	-68
3	Ásványi fűtőanyagok (6)	-1288	-1325	-1297	-1386	-1665	-1544	-1256	-1298
4	Zsiradékok (7)	113	53	19	34	49	82	25	58
5	Vegyí áruk (8)	-276	-425	-718	-686	-813	-765	-1019	-1137
6	Feldolgozott termékek (9)	-538	-828	-1075	-1318	-1426	-1643	-2065	-2103
7	Gép és szállítóeszközök (10)	-1089	-2364	-2158	-1459	-766	-270	-16	257
8	Egyéb feldolgozott termékek (11)	834	112	202	447	610	476	268	131
9	Egyéb termékek (12)	4	7	7	4	6	7	8	18
	Összesen (13)	-363	-3623	-3853	-2599	-2440	-2134	-2701	-2996

Forrás: Hamar, 2000b

Table 4: Hungarian total external trade by commodity groups by SITC between 1992 and 1999, million USD

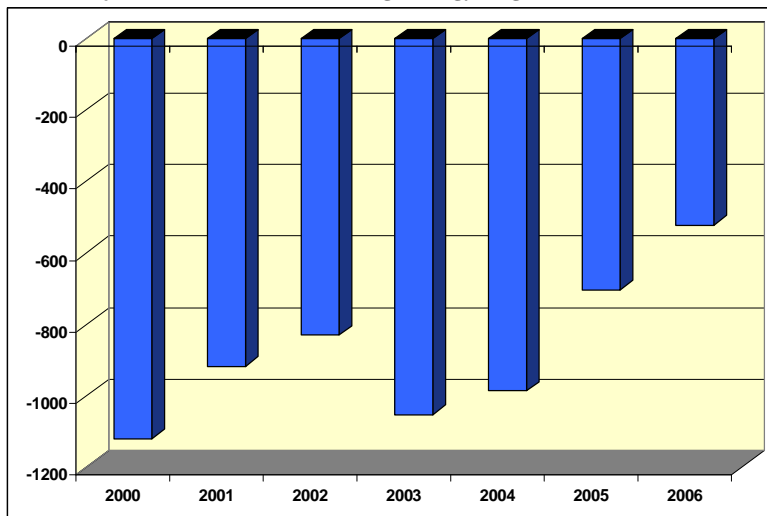
SITC serial number(1), main commodity group(2), food and live animal(3), beverages and tobacco(4), raw material(5), mineral fuel materials(6), fats(7), chemical products(8), manufactured products(9), machinery and transport equipment(10), other manufactured products(11), other products(12), total(13)

Source: Hamar, 2000b

Az ezredforduló után a teljes külkereskedelmi forgalom egyenlege – alapvetően a gépek és szállítóeszközök termékcsoport exportteljesítményének rohamos növekedése következtében – javult. Komoly kérdésként merült fel, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozásunk hogyan befolyásolja majd a teljes külkereskedelmi forgalmunkat. 2004-ben, az uniós csatlakozást követően sikerült 1000 milliárd forint alá csökkenteni a

külkereskedelmi deficit nagyságát, mely továbbcsökkent a következő két évben, és ez a nemzetgazdaság versenyképességének a javulását jelenti. (2. ábra).

2. ábra: A teljes külkereskedelmi termékgazdaság egyenlege 2000-2006 között, milliárd Ft

Forrás: KSH, 2002, Internet 7

Figure 2: Balance of total external trade between 200 and 2006, billion HUF

Source: KSH, 2002, Internet 7

A 5. táblázat adatai jól tükrözik hazánk szempontjából világkereskedelemben zajló folyamatokat. Magyarországon az élelmiszerek, italok, dohány árucsoport termékeinek az összes kivitelben belüli aránya csökkent 2001-hez képest, kevesebb, mint 6%; a behozatal aránya ezzel szemben kis mértékben, de növekedett, 2006-ban elérte a 4%-os részesedést. Magas kiviteli arányt képviselnek a feldolgozott termékek csoportja, közel 30%, valamint a gépek és szállítóeszközök csoportja, ami a kiviteli részesedés több mint 60%-át teszi ki, de ez a magas arány már a kilencvenes évek óta megvan. Behozatal szempontjából egyértelműen magas az energiahordozók részesedése (orosz függőség), továbbá a feldolgozott termékek és a gépek és szállítóeszközök árucsoportjánál is kiemelkedő ez az arány.

5. táblázat

Termékcsoportok részesedése a teljes külkereskedelmi termékgazdaságból, %

Év (1)	Élelmiszerek, italok, dohány (2)	Nyersanyagok (3)	Energiahordozók (4)	Feldolgozott termékek (5)	Gépek és szállítóeszközök (6)	Összesen (7)
Kivitel (8)						
2001	7,5	2,0	1,9	31,0	57,6	100,0
2002	6,8	2,0	1,6	30,9	58,7	100,0
2003	6,5	2,1	1,6	28,6	61,1	100,0
2004	6,0	2,2	1,9	27,5	62,4	100,0
2005	5,8	2,0	2,7	27,6	61,9	100,0
2006	5,5	1,9	2,5	27,5	62,6	100,0
Behozatal (9)						
2001	2,9	2,0	8,2	35,3	51,6	100,0
2002	3,0	2,0	7,5	35,5	52,0	100,0
2003	3,1	2,0	7,7	35,6	51,6	100,0
2004	3,7	1,9	7,3	34,3	52,9	100,0
2005	4,1	1,8	10,2	32,9	51,1	100,0
2006	4,0	1,7	11,0	32,0	51,3	100,0

Forrás: KSH 2004a, KSH 2005c, Internet 5

Table 5: Share of commodity groups from total external trade, %

Year(1), food, beverages and tobacco (2), raw materials(3), fuels electric energy (4), manufactured products (5), machinery and transport products (6),total (7),exports (8), imports(9)

Source: KSH 2004a, KSH 2005c, Internet 5

A magyar exportpiacokban bekövetkezett főbb változások már a rendszerváltást követő első néhány évben lezajlottak. A teljes kivitelben az EU-tagállamok (EU-12) súlya a KGST-időszakra jellemző egyharmadról az évtized közepére több mint 50 százalékra nőtt, az évtized végére pedig meghaladta a 70%-ot. (6. táblázat)

6. táblázat

A teljes export piacszerkezeti változása 1991-1998 között, %

Export (1)	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
KKE országok (2)	23,6	23,3	26,4	23,1	24,4	24,3	19,2	15,9
Ebből (3):								
CEFTA (4)	-	-	-	-	-	8,8	7,4	8,9
Fejlett országok (5)	67,9	71,3	67,6	72,0	69,3	69,8	77,5	80,3
Ebből (3):								
EU-12	45,7	49,8	46,5	51,0	-	-	-	-
EU-15	-	-	-	64,4	62,7	62,7	71,2	72,9
Fejlődő országok (7)	8,4	5,3	5,4	4,1	3,9	3,6	2,7	3,2
Egyéb (8)	0,1	0,1	0,6	0,9	2,3	3,0	0,7	0,6
Összesen (9)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Hamar, 2000a; 2000b

Table 6: Structural change of total exports between 1991 and 1998, %

exports(1), Central-Eastern European countries(2), of which (3) CEFTA(4), Developed countries(5), of which(6), Developing countries(7), other(8), total(9)

Source: Hamar, 2000a; 2000b

A volt szocialista országok szerepe a magyar exportban már a KGST összeomlását megelőzően csökkent. A szovjet utódállamok stabil piacok voltak a magyar kivitelnek (elsősorban a hús- és konzervipari termékeknek köszönhetően) az 1998-as orosz pénzügyi válságig. A fejlődő országokba irányuló exportunk szintén csökkent.

A fejlett országokba irányuló kivitelünk nagymértékben növekedett, már akkor is az európai uniós országok jelentették a legfőbb célpiacainkat. Ez az arány 1990-ben 54%, 1992-ben pedig már 71% volt, míg az évtized végére elérte a 80%-os arányt. 1994-ben az export dinamikusán nőtt a fejlett országok felé, leginkább az EU-15 irányába.

A közép-kelet-európai országokkal (KKE) a kereskedelmi kapcsolat megváltozott a CEFTA Megállapodás létrejöttével liberalizálódott a teljes külkereskedelmi forgalom tekintetében.

Az évtized második felére a magyar kivitel túlnyomó része két felvevőpiacra került: az akkori Európai Unióba és a kelet-közép-európai térségbe, azon belül az egyre nagyobb arányt képviselő CEFTA országokba. (Hamar, 2000a; 2000b)

A következőkben az import piacszerkezeti változásai kerülnek bemutatásra.

Az import piacszerkezeti változása is legnagyobb részt lezajlott a kilencvenes évtized elején. Már igen hamar kialakultak az egyes piacok közel állandó arányai. Megfigyelhető a KKE országok csökkenő szerepe, ezen belül a CEFTA országok 7% körüli aránya. A volt szocialista országokból származó import lassabban és kevésbé csökkent, mint az export. A fejlődő országokból és az egyéb országokból származó import az évtized második felétől növekedett. Az évtized elején a fejlett országokból érkezett az importtermékek több mint 60%-a, és ennek nagyobb része az Európai Unió tagországaiból származott. (7. táblázat)

7. táblázat

Az import piacszerkezeti változása 1991-1998 között, %

Import (1)	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
KKE országok (2)	24,1	25,3	30,0	24,0	24,0	25,4	18,6	15,1
Ebből:								
CEFTA (4)	-	-	-	-	-	7,8	7,2	6,9
Fejlett országok (5)	66,6	69,7	64,9	70,6	70,4	68,9	72,7	74,7
Ebből:								
EU-12	41,1	42,7	40,1	45,4	-	-	-	-
EU-15	-	-	-	61,5	61,5	59,8	62,8	64,1
Fejlődő országok (7)	7,9	4,2	4,4	4,5	5,6	5,8	7,1	8,4
Egyéb (8)	1,5	0,8	0,8	0,9	0,0	0,0	1,6	1,8
Összesen (9)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Hamar, 2000a

Table 7: Structural change of imports between 1991 and 1998, %

imports(1), Central-Eastern European countries(2), of which(3) CEFTA(4), Developed countries(5), of which(6), Developing countries(7), other(8), total(9)

Source: Hamar 2000a

Összességében elmondható, hogy a kilencvenes évek utolsó éveire a magyar külkereskedelem egyre jobban az Európai Unió tagállamaiba irányult. A hazai piacon erősödő versennyel kellett szembenézni, ami különösen fontosá tette volna a magyar termelők és beszállítók versenyképességének javítását. A kivitelben egyre jobban az EU előírásaihoz kellett alkalmazkodni, ami nagyfokú harmonizációs igényt vont maga után, de az export szerkezetére is kihatottak a tagállamok piacának keresleti sajátosságai.

A magyar külkereskedelmi relációs kapcsolat az uniós csatlakozást követően is a fent leírt tendenciákat erősíti mind az export, mind az import területén. A 7. táblázat adataiból három következtetés vonható le: az egyik, hogy Magyarország teljes külkereskedelmében az intra-EU (a tagállamokon belüli) kereskedelem dominál, a másik, hogy 2003 után is a régi tagállamokból kerülnek ki legfőbb kereskedelmi partnereink, nevezetesen Németország, Ausztria és Olaszország. A harmadik következtetés, hogy 2005-től a velünk együtt csatlakozó országok részesedése egyre növekvő mértékű, s 2006-ban megközelítette a 20%-ot.

8. táblázat

Egyes országcsoportok részesedése a magyar külkereskedelmi termékforgalomból, %

Év (1)	Összesen (2)	Európai Unión kívüli országok (3)	Európai Unió (EU-25) (4)	Ebből (5):	
				EU-15	EU-10
Behozatal (6)					
2003	100,0	23,9	76,1	88,6	11,4
2004	100,0	28,3	71,7	87,1	12,9
2005	100,0	31,8	68,2	85,2	14,8
2006	100,0	32,1	67,9	83,7	16,3
Kivitel (7)					
2003	100,0	18,8	81,2	90,7	9,3
2004	100,0	20,5	79,5	89,1	10,9
2005	100,0	23,6	76,4	85,7	14,3
2006	100,0	25,7	74,3	82,4	17,6

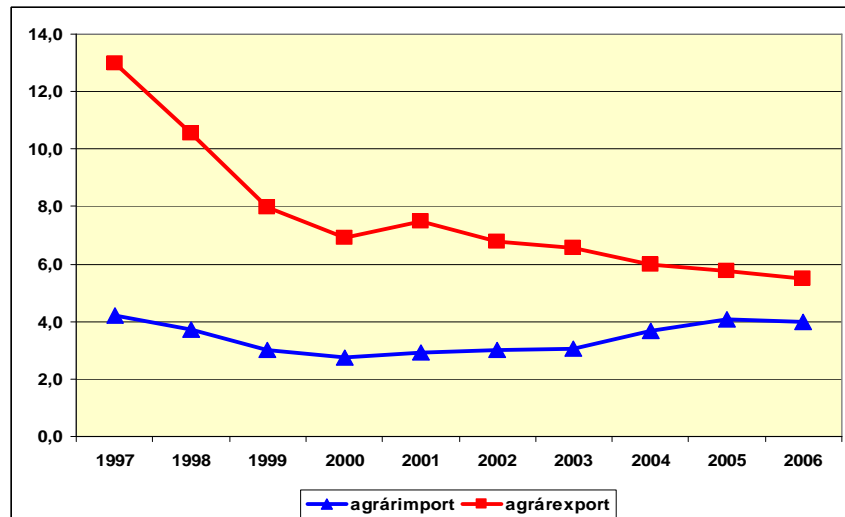
Forrás: Internet 7

Table 8: Share of some groups of countries from Hungarian total foreign trade flow
Year(1), total(2), extra-EU(3), EU-25(4), of which(5), imports(6), exports(7)
Source: Internet 7

A MAGYAR AGRÁR-KÜLKERESKEDELEM ALAKULÁSA

A '70-e és '80-as években a magyar agrár-külkereskedelem minden évben 1,5-2 milliárd dollárnyi többletet realizált, ami jelentős szerepet játszott a teljes külkereskedelmi mérleg deficitjének szinten tartásában. Az agrár-külkereskedelem fontosságát több szempontból is érdemes vizsgálni. Az egyik fontos szempont, hogy hazánk nyitott gazdasággal rendelkezik, igen magas arányban vesz részt a nemzetközi árucere-forgalomban. Másik tényező, hogy Magyarország teljes külkereskedelmi forgalmán belül az agrár-külkereskedelmi forgalom mekkora aránnyal részesedik. Ez az arány az 1990-es évektől kezdve folyamatosan és fokozatosan csökkent, mely folyamat megfelel a világtendenciának. (Fekete, 1994)

3. ábra: A magyar agrár-export- és import részesedése 1997-2006 között, %

Forrás: KSH, 2004c; 2005a, Internet 6

Figure 3: Share of the Hungarian agrarian exports and imports between 1997 and 2006, in %
 Agricultural imports(1), agricultural exports(2)
 Source: KSH 2004c; 2005a, Internet 6

Jól látható a 3. ábrán, hogy mind az agráréxport, mind az agrárimport aránya drasztikusan csökkent a teljes külkereskedelmi forgalomból. A kilencvenes évtized elején az agrártermékek kiviteli aránya meghaladta a 20%-ot, ez az arány 2006-ra már csak 5,8% volt. Hasonló folyamatok zajlottak le az agrárimport területén is. A kilencvenes évek elején az agrártermékek behozatali aránya 7-8% körül mozgott, ez 2006-ra lecsökkent 4% körülire.

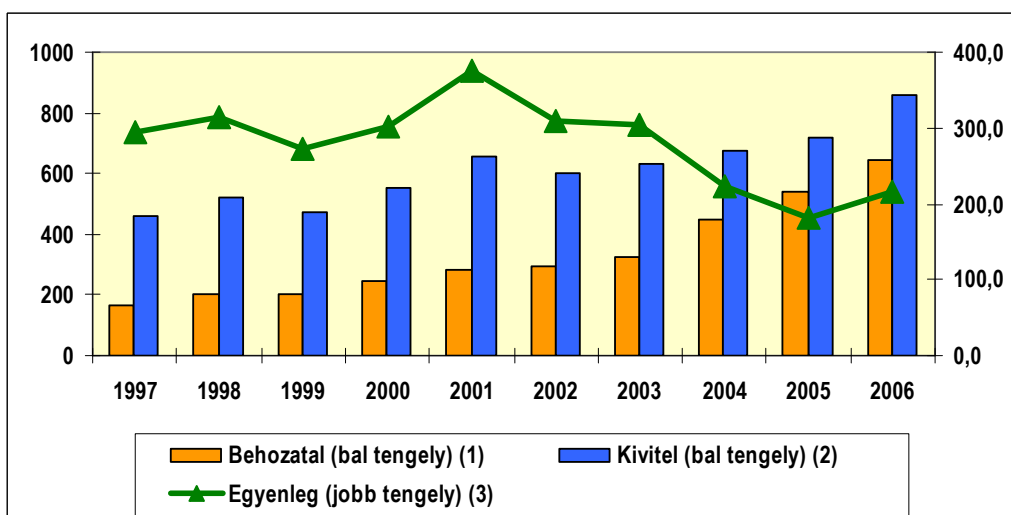
Az AKI munkatársai a következőképpen fogalmazták meg az agráréxport és – importnál bekövetkezett változásokat a csatlakozás után: „...exportunk stabilan fejlődött. Ugyanakkor az importnál az ingadozás kisebb mértékű, de a tendencia egyértelműen és erőteljesen növekvő volt.” (Kartali, J.-Hartmut, W., 2007)

A fenti ábra alapján látható, hogy míg az agráréxport részesedése 2000-hez képest mintegy 1,8 százalékponttal esett vissza, addig az agrárimport részesedése ugyanezen időponthoz képest folyamatosan nőtt.

Az agráréxport arányának a csökkenésében számos tényező szerepet játszott: a gépipari termékek kivitelének rohamos emelkedése, a statisztikai számbavétel változása (a KSH 1996-tól a vámszabadterületek exportforgalmát is közli, amely forgalomban leginkább a gépipari termékek vesznek részt), továbbá azzal is magyarázható, hogy egyre inkább nő a szellemi termékek, híradástechnikai ipar, elektronika és közlekedési iparok exportjának aránya a nemzetközi kereskedelemben.

Amikor Magyarország csatlakozott 2004. május elsején az Európai Unióhoz, a tíz ország közül egyedül hazánk rendelkezett nettó agráréxportori pozícióval. Egyértelmű célként fogalmazódott meg akkor, hogy ezt a pozíciót meg kell tartani, vagy esetleg javítani lehet. Már csatlakozásunk első néhány hónapjában érezhető volt, hogy ezt a célkitűzést nem az elvártaknak megfelelően sikerül teljesíteni, amit a 4. ábra is jól szemléltet.

4. ábra: Az agrár-külkereskedelmi termékgazdálkodás, milliárd Ft

Forrás: Saját ábrázolás KSH 2002, 2005a alapján

Figure 4: Value of foreign trade in agriculture, billion HUF

Agricultural imports (left scale) (1), agricultural exports (left scale) (2), balance (right scale) (3)

Source: Own presentation based by KSH 2002, 2005a

A 4. ábra további kérdéseket vet fel, többek között, hogy az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmi egyenlegének csökkenése melyik ágazatnak tudható be. Az AKI munkatársai a HS nomenklatúra alapján vizsgálták az agrár-külkereskedelem alakulását ágazat és alapanyag szerinti bontásban.

9. táblázat

Agrár-külkereskedelmi forgalmunk ágazatok és az alapanyag jellege szerinti bontásban, millió euró

Megnevezés (1)	Export (2)		Import (3)		Egyenleg (4)	
	2003	2006	2003	2006	2003	2006
Ágazat (5)						
Mezőgazdaság (6)	720	1027	307	508	413	336
Állattenyésztés (7)	118	169	37	142	81	54
Növénytermesztés (8)	602	858	270	366	332	281
Élelmiszeripar (9)	2134	2600	1187	2126	947	763
Élelmiszer-gazdaság (10)	2854	3627	1494	2634	1360	1099
Eredet (11)						
Állati eredetű (12)	1056	1148	302	746	754	592
Növényi eredetű (13)	1799	2479	1192	1887	606	506

Forrás: Kartali, J.-Hartmut, W., 2007

Table 9: Foreign trade in agriculture by branches and base material by origin, million EUR

denomination(1), exports(2), imports(3) balance(4) branch(5), agriculture(6), animal husbandry(7), plant production(8), food industry(9), food economy(10), origin(11), animal products by origin(12), plant products by origin(13)

Source: Kartali, J.-Hartmut, W., 2007

A 9. táblázat alapján élelmiszer-gazdaságunk export teljesítménye pozitív képet mutat, hiszen 2003-hoz képest növekedett a magyar agrárkivitel közel 30%-kal. Ezt a teljesítmény-növekedést az élelmiszer-gazdasági importunk is elérte, sőt jelentősen meg is haladta, hiszen 2006-re közel 80%-kal importáltunk többet 2003-hoz képest. A legnagyobb növekedés az állattenyésztés és az állati eredetű termékek importjában történt. Az adatok szerint az állattenyésztés importja több mint háromszorosára növekedett 2006-ra a csatlakozás előtti évhez viszonyítva, ami elsősorban a magyar állatállomány folyamatos csökkenésével magyarázható. Össességében a magyar élelmiszer-gazdaság külkereskedelmi egyenlege csökkent 2006-ra mintegy 20%-kal, de továbbra is pozitív maradt.

Külkereskedelmi forgalmunk alakulása a fontosabb országcsoportokkal nem változott az elmúlt évtizedben. Mind agrárexportunk, mind agrárimportunk Európa-centrikus. Legfőbb piaci partnereink a korábbi EU-15 tagországaiból kerülnek ki. Csatlakozásunk első évében a velünk együtt csatlakozott országok aránya nagyobb mértékben nőtt, mint a régebbi tagországoké.

Agrár-külkereskedelmünk első tíz, illetve a legfontosabb első öt exportpiacunk és importpiacunk az elmúlt években nem változott. Agrár-külkereskedelmünk regionális és országok szerinti elemzése alapján

megállapítható, hogy export és import piacaink szűk körűek, leginkább európai országokra koncentrálnak. Import esetében lép be a piacra Brazília a fehérje eredetű állati takarmányok miatt.

Az agrártermékek kb. 70%-a kerül EU-tagországokba, míg a behozatal kb. 90%-a származik onnan. (Szabó, 2007) A régi tagországo**k**ból származó behozatal 24%-kal, az új tagországo**k**ból érkező pedig 39%-kal bővült 2005-ben. Az EU-val folytatott árucseréből aktívumunk származott, ami növekedett az előző évhez képest. Az új tagországo**k**kal kapcsolatban, 2004-ben még aktívumunk volt, 2005-ben már passzívum keletkezett. Elsősorban a német és az új tagországo**k** közül lengyel viszonylatban romlott számottevően az egyenlegünk. (FVM, 2005)

Már igen korán, 2004-es csatlakozásunk első néhány hónapjában érte az első sokk a magyar agrár-külkereskedelmet. Agrárexportunk csak 5%-kal nőtt az előző évhez képest, míg agrárimportunk sokkal dinamikusabb, 30%-os növekedést produkált. Csatlakozáskor agrárexportunk már több mint 90%-a liberalizált volt, nagy piacbővülést nem lehetett várni. Agrárimportunknak viszont kb. 80%-a volt csak liberalizálva, vagyis a vámok megszűnése és egyes ágazatok (baromfi és sertésenyésztés) támogatásának drasztikus csökkenése fokozódó importnyomást eredményezett. Az EU-24-ek súlya a 2003-as 50%-os arányról 80% fölé emelkedett az import esetében, amit elsősorban a velünk együtt csatlakozó országok – Lengyelország, Csehország, Szlovákia – térnyerése eredményezett. A várakozással ellentétben agrárexportunk a 2004-2006 évek kivételesen kedvező időjárása ellenére nem növekedett az elvárt mértéknek megfelelően, *ennek okaként a következőket említik a szakemberek: termelési, versenyképességi, minőségi, élelmiszer-biztonsági és marketing problémák.* (FVM, 2005)

10. táblázat

Agrár-külkereskedelmünk alakulása az EU-15-kel és az EU-9-cel, millió euró

	2003	2004	2005	2006
Agrárexport (1)				
EU-15	1306,6	1528,8	1634,0	1855
EU-9	356,4	444,0	496,8	614
EU-15, %	100,0	117,0	125,1	141,9
EU-9, %	100,0	124,6	139,4	172,2
Agrárimport (2)				
EU-15	773,5	1206,4	1554,9	1659
EU-9	220,8	414,8	536,8	685
EU-15, %	100,	156,0	201,0	214,5
EU-9, %	100,	187,9	243,1	310,2
Egyenleg (3)				
EU-15	533,1	322,4	79,1	196
EU-9	135,6	29,2	-40,0	-71

Forrás, Kiss, 2007, Kartali, J.-Harmut, W., 2007

Table 10: Agrarian external trade of Hungary with EU-15 and EU-9, million EUR

Agrarian exports(1), agrarian imports(2), balance(3)

Source: Kiss, 2007, Kartali, J.-Hartmut, W., 2007

A 11. táblázatból látható, hogy 2003-hoz képest a csatlakozás első évében (2004-ben) az EU-15 tagországaiba irányuló élelmiszer-gazdasági kivitelünk 17%-kal, 2005-ben 25%-kal nőtt, 2006-ra pedig közel 50%-kal exportáltunk többet. A velünk együtt csatlakozó országok viszonylatában még dinamikusabb exportnövekedés valósult meg; 2004-ben 25%-kal, 2005-ben 40%-kal nőtt az oda irányuló agrárexportunk, 2006-ban pedig több mint 70%-kal sikerült többet exportálni.

Agrárkivitelünknel azonban sokkal nagyobb mértékben nőtt az EU egyes tagországaiból érkező import. Az EU-15-ből származó import közel 60%-kal nőtt 2004-ben, míg 2005-ben megduplázódott a 2003-as évhez képest, 2006-ra majdnem két és félszeresre nőtt. A legnagyobb mértékű importnövekedés mégis az EU-9 országaiból történt, hiszen ezen országok már a csatlakozás évében majdnem 90%-kal tudták növelni exportjukat hazánk felé, sőt, 2006-ra már háromszorosára növelték az exportjukat 2003-hoz képest.

Magyarország számára világhossá vált, hogy 2004-ben agrár egyenlegünk mind a régi, mind az új tagállamokkal rohamosan csökkent, sőt 2005-ben az EU-9-cel már negatív egyenleget zártunk, mely tovább nőtt a következő évre. (Kiss, 2007)

AZ Unióhoz való csatlakozástól Magyarország azt várta, hogy a vámunió révén saját termékeit a korábban fennálló korlátozások nélkül értékesítheti majd az egységes piacon. Azonban tapasztaltuk, hogy ezt a lehetőséget a velünk együtt csatlakozott országok sokkal előnyösebben tudták kihasználni. *Élelmiszer-külkereskedelmünk versenyképessége csökkent a csatlakozást követően az új tagországo**k**kal szemben,* amit a következő táblázat adatai is jól alátámasztanak.

Élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi forgalmunk a visegrádi országokkal

Visegrádi országok (1)	2003	2004	2005	2006
	Egyenleg, millió euró (2)			
Lengyelország (3)	-3	-40	-166	-204
Csehország (4)	34	-9	-8	26
Szlovákia (5)	-6	-41	-35	0
	Import, % (6)			
Lengyelország (3)	7,1	7,4	12,0	13,4
Csehország (4)	4,3	5,4	5,2	4,4
Szlovákia (5)	4,0	4,6	6,1	6,1
	Export % (7)			
Lengyelország (3)	6,9	5,7	5,2	5,7
Csehország (4)	6,5	5,0	4,8	5,4
Szlovákia (5)	3,6	2,8	4,7	6,1

Forrás: Kürti et al., 2007

Table 11: External trade in agriculture by Visegrad countries

Visegrad countries (1), balance, million HUF (2), Poland(3), the Czech Republic(4), Slovakia(5), Imports,%(6), Exports,%(7)

Source: Kürti et al., 2007

A visegrádi országok – Lengyelország, Csehország és Szlovákia – együttes részesedése agrárimportunkból a kilencvenes évek végén még csak 6-7% körül mozgott, ez az arány a csatlakozás évében meghaladta a 15%-ot, majd 2006-ra közel egynegyedét tette ki. az összes agrárimportnak.. A három ország közül Lengyelország az, amelyik a legnagyobb mértékben tudta növelni exportját Magyarország felé, 200-ban 13%-os volt a részesedése az agrárimportból.

A fentieknek megfelelően alakult az élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegünk a visegrádi országokkal. Lengyelországgal már a csatlakozást megelőzően is negatív egyenleget realizáltunk, és ez jelentősen növekedett a csatlakozást követően. Csehország esetében 2005 után 2006-ra pozitívan zártuk az évet, míg Szlovákiával szemben a 2005-ben elért negatív egyenleget sikerült 0 szintre felhozni.

Összességében a három ország „arányaiban egyre nagyobb szeletet hasítanak ki a magyar élelmiszer-gazdasági importból”, és ez abszolút értékben is megmutatkozik. (Kürti et al, 2007)

KÖVETKEZTETÉSEK

Az *Európai Unió* a világkereskedelemben igen aktívan vesz részt. A teljes világkereskedelmi export mintegy 20%-át az Unió bonyolítja, míg az importból is közel 20%-kal részesedik 2004-es adatok alapján. Legfőbb kereskedelmi partnere az Amerikai Egyesült Államok, mely igen magas arányt képvisel mind az uniós exportban (24%), mind az uniós importban (20%). Az EU agrár-külkereskedelmi egyenlege eltérően alakult a régi és új tagországokban. Míg az EU-15 agrár egyenlege folyamatosan negatív volt az 1995 és 2005 közötti időszakban, addig a 2004-ben csatlakozott országok a 2000. évi negatív egyenleggel szemben 2005-ben pozitív egyenleget értek el.

Az Európai Unióhoz való csatlakozástól Magyarország elsősorban azt várta, hogy a vámunió révén saját termékeit a korábban fennálló korlátozások nélkül értékesítheti majd az egységes piacon. Hazánk *teljes külkereskedelmi egyenlege* – alapvetően a gépek és szállítóeszközök termékcsoport exportteljesítményének rohamos növekedése következtében – javult. 2004-ben, az uniós csatlakozást követő évben sikerült 1000 milliárd forint alá csökkenteni a külkereskedelmi deficit nagyságát, mely tovább csökkent a következő két évben. Teljes külkereskedelmi forgalmunk alakulása a fontosabb országcsoportokkal nem változott az elmúlt évtizedben. Mind exportunk, mind importunk erősen Európa-centrikus. Legfőbb piaci partnereink továbbra is a korábbi EU-15 tagországaiból kerülnek ki.

2004-es uniós csatlakozásunk óta a *magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenleg rohamos visszaesése tapasztalható*. Agrárexportunk növekedése leginkább a kiemelkedően nagy gabonatermésnek volt köszönhető, azonban az agrárbehozatalunk növekedési üteme sokkal nagyobb mértékű volt, mint az exporté. Elsősorban az állati eredetű termékek – az élő állat (sertés), hús és hústermékek, tejtermékek – importja bővült látványosan az állatállományunk folyamatos csökkenésével párhuzamosan, valamint az ital- és dohánytermékeké. Ez az *importnövekedés több tényezőre is visszavezethető*: versenyképességi problémák, további import liberalizáció, választékbővítés, a statisztikai számbavétel változása, továbbá a marketing és a logisztikai tevékenység gyengeségei. A legnagyobb mértékű importnövekedés az EU-9 országokból történt, hiszen ezen országok már a csatlakozás évében majdnem 90%-kal tudták növelni exportjukat hazánk felé. A három visegrádi ország együttes részesedése agrárimportunkból 2006-ra 24%-ra emelkedett a csatlakozási előtti 15%-ról.

IRODALOM

- AKI (2006): Aktuális adatok az élelmiszer-gazdaságról. IV. évf. 3. (14) sz. 2006. 10. 04.
- Fekete Pál Győző (1994): Agrárkereskedelmünk alakulása nemzetközi megállapodásaink tükrében. *Gazdálkodás*, 1994. 6. sz. 53-56. p.
- Hamar Judit (2000a): Magyarország külkereskedelmének 1988-1998 közötti alakulása és az EU-csatlakozás várható hatásai. *MTA KTI Műhelytanulmányok* 2000/1.
- Hamar Judit (2000b): Magyarország külkereskedelmének jellemzői és az EU-csatlakozás várható hatásai. *Külgazdaság*, XLIV. évfolyam., 2000. június 6. sz.
- FVM (2005): Jelentés az agrárgazdaság 2005. évi helyzetéről. Budapest, 2006. szeptember, 31-44. p.
- Kartali János (2000): A magyar agrárkülpiaconra ható világgazdasági tényezők alakulása *Agrárgazdasági Tanulmányok* 2000. 7. szám
- Kartali János-Wagner Hartmut (2007): Az élelmiszer-gazdasági külkereskedelem hazai és nemzetközi adatforrásainak eltérései és azok okai. *Agrárgazdasági Információk*, 2007. 3. sz. AKI Budapest
- Kiss Judit: Remények és realitások (2007): EU csatlakozásunk agrár- külkereskedelmi hatása. In: *Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Informatika Nemzetközi Konferencia*, AVA 3, Debrecen, 2007. március 20-21.
- Központi Statisztikai Hivatal (2002): *Külkereskedelmi Statisztikai Évkönyv 2002*
- Központi Statisztikai Hivatal (2004a): *Magyar Statisztikai Évkönyv 2003*
- Központi Statisztikai Hivatal (2004b): *Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2004*
- Központi Statisztikai Hivatal (2004c): *Magyar Statisztikai Évkönyv 2004*
- Központi Statisztikai Hivatal (2005a): *Külkereskedelmi Statisztikai Évkönyv 2005*
- Központi Statisztikai Hivatal (2005b): *Magyar Statisztikai Évkönyv 2005*
- Központi Statisztikai Hivatal (2005c): *Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyv 2005*
- Központi Statisztikai Hivatal (2005d): *A magyar külkereskedelmi termékforgalmi statisztika módszertana. Statisztikai módszertani füzetek* 4. KSH Budapest 2005
- Kürti Andrea-Stauder Márta-Wagner Hartmut-Kürthy Gyöngyi (2007): A magyar élelmiszer-gazdasági import dinamikus növekedésének okai. *Agrárgazdasági tanulmányok*, 2007. 4. sz. AKI Budapest
- Szabó Gábor (2007): Változások az EU- csatlakozás után a magyar mezőgazdaságban (2004-2006). In: *Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Informatika Nemzetközi Konferencia*, AVA 3, Debrecen, 2007. március 20-21.
- Kandogan, Yener (2006): Does Product Differentiation Explain the Increase in Exports of Transition Countries? *Eastern European Economics*, vol. 44. no. 2., March-April 2006, pp. 6-22
- Internet hozzáférések*
- Internet 1: Eurostat Key Figures on Europe. Statistical Pocketbook 2006 (data 1995-2005)
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-06-001/EN/KS-EI-06-001-EN.PDF
- Internet 2: External and intra EU trade 1999-2004
http://bookshop.europa.eu/eubookshop/FileCache/PUBPDF/KSCV05001ENC/KSCV05001ENC_002.pdf
- Internet 3: Agricultural statistics data 1995-2005
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB//KS-ED-07-001-EN.PDF
- Internet 4: Tóth Péter: Áttekintés a magyar külkereskedelem fő jellemzőiről és aktuális folyamatairól (revízió előtti 2005. évi és 2006. első kilenc havi adatok alapján). http://www.gkm.gov.hu/data/284762/kulker_2006q3_HUN.pdf
- Internet 5: Külkereskedelmi termékforgalom 2005. KSH Budapest, 2006
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/kulker/kulker05.pdf>
- Internet 6: Külkereskedelmi termékforgalom. Részletes adatok, 2007. január. Gyorstájékoztató 57. KSH
- Internet 7: Külkereskedelem idősoros adatok.
http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,594564&_dad=portal&_schema=PORTAL

Hungarian total foreign trade after the change of regime